

Gondolatok az őrparancsnok ellenőrző tevékenységéről

A büntetésvégrehajtási tevékenység eredményessége jelentős mértékben függ attól, hogy a különböző hatáskörökkel felruházott vezetők milyen színvonalon végzik feladataikat. A vezetői tevékenység nélkülözhetetlen része az ellenőrzés, melynek meghatározott módon való gyakorlása joga és kötelessége az intézetekben tevékenykedő vezetőknek.

A büntetésvégrehajtás ellenőrzési rendszeréről szóló jogszabály az alábbiakat írja: „Az ellenőrzés célja a büntetésvégrehajtásra vonatkozó politikai határozatok, törvényi rendelkezések és állami döntések végrehajtásának biztosítása, a hasznosítható és a jó tapasztalatok számbavétele, a végrehajtást gátló körülmények feltárása és javaslatok tétele ezek megszüntetésére, végső soron a büntetésvégrehajtási tevékenység színvonala állandó emelésének elősegítése. Az ellenőrzés a vezetési tevékenység szerves része. A vezetők felelősek: az általuk irányított tevékenység ellenőrzésének megszervezéséért, a tapasztalatok hasznosításáért és a szükséges intézkedések megtételéért. Az ellenőrzés tapasztalatainak elő kell segíteniük a büntetésvégrehajtási tevékenység fejlesztésével kapcsolatos helyes döntések meghozatalát.”*

A fenti követelmények megvalósítását a vezetési hierarchia valamennyi szintjén lévő vezetőnek szem előtt kell tartania és érvényesítenie kell munkájában. A büntetésvégrehajtási tevékenység legelemzőbb, legaprólékosabb ellenőrzése a bv. intézetekben a belső ellenőrzés keretein belül folyik.

A büntetésvégrehajtási feladatok szerves része a biztonsági tevékenység, melynek a fogvatartottak biztonságos őrzése ugyan a fő területe, de emellett a belülről kiinduló, illetve az kívülről fenyegető rendkívüli események bekövetkezésétől is meg kell védeni az intézeteket. Az intézetek őrzésbiztonságát a személyi és a tárgyi feltételek, valamint az őrzésbiztonsági szabályok és a bennük megfogalmazódott feladatok végrehajtásának színvonala határozza meg. Ezek az intézet zavartalan működése, a büntetésvégrehajtási feladatok megvalósítása szempontjából alapvetőek. Cikkemben nem tekintem át a biztonsági feladatok ellenőrzésének teljes keresztmetszetét, csupán arra szeretnék rávilágítani, hogy a belső ellenőrzés rendszerében hol helyezkedik el az őrparancsnok tevékenysége, mi jellemzi ellenőrzési módszereit.

Az őrparancsnoki ellenőrzések szerepe az intézet vezetésében

A büntetésvégrehajtási intézetek vezetése — akár a többi fegyveres testületé — az egyszemélyi felelősség elvén nyugszik. Ezt az egyszemélyi felelősséget az

* A büntetésvégrehajtás ellenőrzési rendszeréről szóló 110/1980. (IK. 6.) számú utasításnak a 112/1985. (IK. Bv. Mell. 3.) IM számú utasítással módosított, valamint a 0117/1980. OP. számú intézkedésnek a 0131/1986. OP. számú intézkedéssel módosított és egységes szerkezetbe foglalt szövege.

intézet parancsnoka testesíti meg, aki többek között felelős az irányítása alá tartozó szervezet zökkenőmentes funkcionálásáért, ezen belül pedig az ellenőrzési rendszer zavartalan működéséért. „Az intézet parancsnoka köteles a belső ellenőrzést megszervezni, végrehajtását irányítani és működése felett felügyeletet gyakorolni.” Olvasható a már említett dokumentumban.

A vezetésnek ahhoz, hogy szerepét be tudja tölteni, rendszeresen tájékozódnia, terveznie, döntenie, szerveznie és ellenőriznie kell. E folyamatban — véleményem szerint — döntő láncszem az ellenőrzés, mert általa kerülnek felszínre azok az információk, melyek biztosítják a tájékozottságot, valamint a vezetési folyamat elemei között a visszacsatolást. Az ellenőrzéssel szerzett információk nélkülözhetetlenek az új döntések előkészítésében, ugyanakkor ezek alapján a már meghozott döntések helyessége, helytelensége is mérhető.

Ott, ahol az ellenőrzési rendszer jól működik, a döntésre jogosult első számú vezető rendkívül sok információhoz juthat az alsóbb szinteken — többek között az őrparancsnokok szintjén — végrehajtott ellenőrzésekből. A vezető számára akkor érdemi egy információ, ha az adatok nem tartalmaznak felesleges tényeket és ferditéseket, de csoportosíthatók és rendszerezhetők.** Megítélésem szerint az őrparancsnokok meg tudnak felelni az igényes információszolgáltatás követelményeinek, természetesen a magasabb beosztásban lévő vezetők konzekvens elvárásai ezt a színvonalat még emelhetik.

Miért foglalkozunk az őrparancsnokok ellenőrző tevékenységével? Azért, mert az intézet hierarchiájában az őrparancsnok meghatározott vezetési szintnek minősül, és így joga, sőt kötelessége bizonyos intézkedéseket hozni. Felelőssége a döntésekben akkor növekszik meg, amikor nincs magasabb beosztású előljáró az intézetben, tehát munkaszüneti napokon, munkaidőn kívüli időszakban. Előfordulhat például rendkívüli esemény közvetlen veszélyekor vagy annak bekövetkezésekor, hogy olyan intézkedéseket kell tennie, melyek egyébként az intézetparancsnok hatáskörébe tartoznak.

Az őrparancsnok a feladatokat végrehajtó állománnyal, valamint a fogvatartottakkal közvetlen kapcsolatban áll, így ellenőrzései révén „első kézből” jut igen sok és fontos információhoz. Ezek birtokában vagy meghozza a szükséges döntéseket, vagy — hatáskörét meghaladó esetekben — tájékoztatja a felsőbb szintű illetékes vezetőt. Az őrparancsnok döntéseinek jellegéből, a továbbított információkból következtetni lehet a személyi állomány felkészültségére, erkölcsi-politikai állapotára, az őrszolgálati tevékenység személyi és tárgyi feltételeire, a korábban kiadott parancsok, utasítások végrehajtásának helyzetére, a már meghozott döntések helyességére, az intézet általános biztonságára.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni az őrparancsnoki ellenőrzések fontosságát a rendkívüli események megelőzése szempontjából. A rendkívüli események okait vizsgálva gyakran állapíthatjuk meg, hogy az ellenőrzésre jogosult vezetők (köztük az őrparancsnokok) ellenőrző tevékenysége felületes, formális. Nem ellenőrzik kellő hatékonysággal a parancsok, utasítások végrehajtását, egyesek elmulasztják az ellenőrzéseket, mások csupán szemlélődnek. Esetenként előfordul a beosztottal való nemkívánatos együttműködés, a „jó vezető” szerepében való tetszelgés, amikor is tudatosan szemet hunynak a hiányosságok láttán. E jelenség káros mivoltát feltétlenül ki kell domborítani. Az ilyen ellenőrzések következtében a vezetők nem képesek időben feltárni a fogyatékoságokat és megszüntetni azokat. Mindezek az állományt megalapozatlan elégedettségre ösztönözhetik; a „nálunk minden rendben van”, „nálunk ilyesmi nem fordulhat elő” stb. vélemény nyomán pedig irreális kép alakul ki az intézet egészéről.

** Vessd össze dr. Tari Ferenc: Az ellenőrzés elvi, módszertani kérdései a büntetésvégrehajtásnál (Módszertani füzetek 1984/3.) c. cikkével!

Az őrparancsnoki ellenőrzéseket természetesen nem lehet a többi szolgálati ág tevékenységétől elvonatkoztatni. Az őrparancsnoknak ki kell terjesztenie ellenőrző tevékenységét úgy a költségvetési, mint a vállalati területekre, hisz a biztonsági követelményeknek itt is eleget kell tenni. Elég, ha csak a fogvatartottak munkáltatás közben történő őrzésére és felügyeletére, a biztonságra veszélyes szerszámok és eszközök kezelésére, a különböző járművek ki- és beléptetésére, valamint a társadalmi tulajdon védelmére gondolunk.

A biztonságra veszélyes körülmények, illetve szabálytalanságok feltárása nemcsak joga, hanem kötelessége is az ellenőrzést végző őrparancsnoknak. Ha hibát vagy hiányosságot tapasztal, előljárója vagy az illetékes szolgálati ág vezetője útján intézkednie kell, hogy azokat megszüntessék. Halasztást nem tűrő esetekben maga dönt a helyszínen, ám jelentési kötelezettségének ez esetben is eleget kell tennie. A más szolgálati ágak területén végzett ellenőrzésekből szükségszerűen adódik, hogy az ott dolgozó, más beosztásban lévő testületi tagokkal szorosan együtt kell működni. Helyes, ha az őrparancsnok a meghatározott terület illetékese(i) — például vállalati biztonsági tiszt, nevelő, műhelyvezető, művezető — jelenlétében végzi ellenőrzéseit.

Új vonás a büntetésvégrehajtás struktúrájában, hogy a végrehajtó intézetekben a főfelügyelők és a felügyelők — mint belső örök — szervezetileg a nevelési szolgálathoz kerültek. Ez nemcsak a tevékenységben jelent újdonságot, hanem a két szolgálati ág szorosabb együttműködésének is újabb színtere. Arra vonatkozóan, hogy ezekben az intézetekben az őrparancsnok mit és hogy ellenőrizzen, még nem alakult ki elfogadott és országosan egységes gyakorlat. Erre hazamosabb időszak megfigyelése után kerülhet majd sor. Azt viszont indokoltnak tartom, hogy a hagyományos őrszolgálati feladatokat, pl. a zárkák és a különböző helyiségek biztonsági ellenőrzését, a dühöngő, az ön- és közveszélyes magatartást tanúsító fogvatartottak elkülönítését, a kényszerítő intézkedéseket az őrparancsnok irányítása és ellenőrzése mellett végezzék, szorosan együttműködve a nevelési szolgálattal.

Összességében megállapítható, hogy az őrparancsnoki ellenőrzések következetessége erősíti a vezetői tekintélyt, megfelelő irányba orientálja a beosztottak szemléletét, azaz pozitív módon befolyásolja az intézet biztonságát. Természetesen az intézetparancsnok az őrparancsnoki ellenőrzésekből szerzett információkat teljesebbé teheti egyéb ellenőrzési módszerek alkalmazásával, például személyesen végrehajtott ellenőrzésekkel, beszámoltatásokkal, okmányok, dokumentumok tanulmányozásával.

Az őrparancsnoki ellenőrzések néhány jellemző vonása

Az őrparancsnoki ellenőrzések döntő többségét a munkafolyamat közvetlen megfigyelése és az operatív beavatkozás mint alkalmazott módszer teszi ki. Ez abból ered, hogy az őrparancsnok egyfelől része a feladatokat gyakorlatban végrehajtó állománycsoportnak, másfelől pedig felel az adott szolgálati időben tevékenykedő váltás munkájáért. Az őrparancsnoknak ezért ismernie kell mind a ciklikusan ismétlődő, mind az ettől időben eltérő feladatokat, valamint azok végrehajtásának feltételeit és módjait. Ezeket az ismereteket részben személyes ellenőrzéssel, részben alárendeltjeinek folyamatos beszámoltatásával szerezheti meg. Operatív beavatkozásra csak akkor van szükség, ha a feladatok végrehajtása nem az előre meghatározott napirend, parancs, utasítás stb. szerint történik, illetőleg, ha valamilyen körülmény indokoltá teszi e tevékenység átszervezését.

Gyors és optimális intézkedésre, döntésre egy szolgálati időszakban akár többször is szükség lehet. Erre az őrparancsnok csak akkor képes, ha a munka-

Az őrparancsnok ellenőrzi az őrség ügyeleését

és ellenőrzési módszereit jól választja meg, ha a hozzá vezető információs csatornákon (felülről jövő tájékoztatás, az alárendeltek jelentései, más őrparancsnokok ellenőrzési tapasztalatai stb.) zökkenőmentesen áramlanak a jelzések.

Az őrparancsnokot ellenőrzéseinek tapasztalatait illetően jelentési kötelezettség terheli. A jelentéstétel legáltalánosabb módja az Ellenőrzési naplóba tett bejegyzés, de ha az őrparancsnok olyan esetben dönt, mely hatáskörét meghaladja, akkor ezt előljárójának haladéktalanul jelentenie kell. A történetek dokumentálása ekkor sem mellőzhető. Az Ellenőrzési napló vezetésénél törekedni kell a tömör, tényszerű, érthető fogalmazásra, kerülve az ilyesféle sablonokat: „Ellenőriztem a napirend végrehajtását, rendellenességet nem tapasztaltam”. Az ehhez hasonló bejegyzések információban szegények, következtetések levonására alkalmatlanok, felületességet, ötlettelenséget tükröznek.

Az Ellenőrzési napló az az okmány, mely teljes képet ad a biztonsági feladatok végrehajtásáról. Fontos eszköze az információk vertikális (őrségparancsnok, intézetparancsnok) és horizontális (más szolgálati ág vezetői, a többi őrparancsnok) irányú áramoltatásának. A felügyeletet gyakorló felsőbb szerv ellenőrzést végző képviselője számára is döntő információforrás, mert megbízhatóan tájékoztat az intézetben folyó ellenőrzési tevékenység rendszeréről, céljairól, hatásfokáról.

A tervszerűség

A büntetésvégrehajtási tevékenység bonyolult, összetett feladatrendszer, ezért a hatályos jogszabályoknak megfelelő munkavégzés elképzelhetetlen tervszerűség és szervezetség nélkül. A növekvő követelményeknek csak akkor tu-

dunk megfelelni, ha tevékenységünkben kevés az esetlegesség, ha a bizonytalan-
sági tényezőknek nincs nagy szerepe. Ezért minden vezetési szinten előre kell
gondolkodni, a feladatokat számba kell venni és meg kell tervezni azok végrehaj-
tását. Az ellenőrzési terv készítésénél célszerű az intézet sajátosságaiból adódó
feltételeket figyelembe venni, tehát csak annyi ellenőrzési időt és szempontot kell
a tervben szerepeltetni, amennyit ténylegesen végre lehet hajtani.

A havi ellenőrzési terv nem formához kötött okmány, így készítésére kötele-
ző érvényű szempontokat nem lehet adni, az viszont követelmény, hogy fel-
legyen tüntetve rajta az ellenőrzés végrehajtásáért felelős őrpáncsnok neve, az el-
lenőrizendő terület helye és a végrehajtás ideje. Mérlegelni lehet, hogy az őrpa-
rancsnokok külön-külön készítsenek tervet, vagy három-négy őrpáncsnok egy
tervben vegye számba feladatait. A magam részéről ez utóbbi megoldást tartom
praktikusnak. Csökkenti az adminisztrációt és áttekinthetőbb is. Javaslom, hogy
havonta más-más őrpáncsnok készítse el a közös tervet. Az ellenőrzés szem-
pontjai, az ellenőrzendő területek előre beírhatók a nyomtatványba, az őrpa-
rancsnokoknak csak a végrehajtás idejét kell (személyenként eltérő jelöléssel)
utólag bejelölniük.

Természetesen előre nem jelzett szempontok is figyelembe vehetők. Lehető-
ség van további ellenőrzési szempontok meghatározására, a fontosnak tartott te-
rületeken az ellenőrzések szaporítására vagy részletezőbb végrehajtására. A fent
említett terv sokat segít a feladatok arányos elosztásában, elkerülhető általa
egyes területek túellenőrzöttsége vagy figyelmen kívül hagyása, ugyanakkor elér-
hetővé teszi az ellenőrzések folyamatosságát és egymásra épülését.

A megtervezett ellenőrzések végrehajtására oly módon kell felkészülni, hogy
előzetesen át kell nézni az ellenőrzendő területre vagy tevékenységre vonatkozó
felső szintű jogszabályokat, rendelkezéseket, majd a helyi parancsokat, az adott
őrhelyre vagy biztonsági feladatra vonatkozó őrutasításokat. Az őrpáncsnok ismeretei a tervszerűen végzett ellenőrző tevékenység által a készség szintjére fej-
leszthetők. Az más kérdés, hogy a naprakész tudnivalókat csak rendszeres önmű-
veléssel lehet elérni.

Az objektivitás

Az ellenőrzés akkor lesz eredményes, ha az őrpáncsnok objektív, tárgyila-
gos, akár személyekről, akár tényekről van szó. Az őrpáncsnokok döntő többsége a beosztott, tiszthelyettesi állományból kerül ki. Előfordulhat, hogy az őrpa-
rancsnok annak a szakasznak vagy váltásnak lesz a parancsnoka, amelyben be-
osztottként maga is tevékenykedett. Az együttdolgozás huzamosabb időn keresz-
tül bensőségesebbé, közvetlenebbé teszi az őrpáncsnokok és az alárendelték
kapcsolatát. Ilyenkor nem a főnök — beosztott viszony mintájára szerveződnek az
emberi kapcsolatok. Ennek pozitív jelentősége van a munkahelyi légkör megte-
remtése szempontjából, de a vezetőt mégsem befolyásolhatja a tények objektív
feltárásában és reális értékelésében. A felmerülő problémákat eltenni nem sza-
bad, törekedni kell a tények valóságának megállapítására, a helyzet reális meg-
ítélésére.

A folyamatosság és a rendszeresség

Az őrpáncsnoki ellenőrzések folyamatossága egyben annak rendszerességét is jelenti. A folyamatos és rendszeres ellenőrzéssel elérhető, hogy az őrpa-
rancsnok teljes mértékben tájékozottá válik a beosztottak tevékenységét, a soron
lévő feladatok végrehajtását illetően.

Így — váratlan körülmények felmerülése esetén — lényegesen lerövidül az

az idő, amely alatt az őrzparancsnok dönteni tud, ugyanakkor az alapos tájékozottság magabiztosságot és határozottságot kölcsönöz neki, egyszóval nagyobb a valószínűsége, hogy helyesen intézkedik.

A folyamatos és rendszeres ellenőrzés nem jelenti azt, hogy az őrzparancsnok a beosztottjai helyett dolgozik, hogy azok felelőssége csökken. A jó vezető meghagyja alárendeltjei önállóságát és csak indokolt esetben avatkozik be. Az ellenőrzési tevékenység tervszerű és következetes végrehajtása révén javul a munkavégzés színvonala, növekszik az intézet biztonsága és csökken az emberi mulasztásokra visszavezethető rendkívüli események száma.

Az őrzparancsnokok váltásos rendszerben végzik feladataikat, s ez még inkább aláhúzza a tervszerűség és a folyamatosság jelentőségét, mert a ritkább benntartózkodás miatt a változások figyelemmel kísérése nehezebb. A szolgáltatást átadó őrzparancsnoknak részletesen tájékoztatnia kell a szolgálatba lépő őrzparancsnokot mindazokról a körülményekről, amelyek befolyásolhatják a további szolgálatellátást. A szolgálatba lépő őrzparancsnoknak ajánljuk, hogy visszamenőleg is tanulmányozza át az Őrnapló jelentés rovatát, meg az Ellenőrzési naplóba tett korábbi bejegyzéseket. Ellenőrző tevékenységében az így nyert információkat is jól fel tudja használni.

Az őrzparancsnoki ellenőrzések tapasztalatainak értékelése

Az ellenőrzési tevékenységnek fontos része a tapasztalatok felbecsülése és hasznosítása. Az ellenőrzés eredményeit az állomány tudomására kell hozni, tekintet nélkül arra, hogy a tapasztalatok kedvezőek vagy kedvezőtlenek. A beosztottak tevékenységének folyamatos és reális elbírálása egyik leghatékonyabb eszköze az állomány nevelésének. Az őrzparancsnok értékelhet:

— az ellenőrzés során a helyszínen (a körleten, a külső őrhelyen stb.), amikor az ellenőrzött beosztotton kívül más nincs jelen. Ez esetben az adott tevékenységhez fűzőn minősítő, korántsem részletekbe menő megjegyzéseket.

— a szolgálatot megelőző eligazításon az őrzparancsnok ismertetheti az előző szolgálat tapasztalatait, kiemelheti név szerint az átlagon felül vagy alul teljesítőket, dicsérheti és elmarasztalhatja beosztottait. Hasznosíthatja a többi váltás munkájánál tett észrevételeket, leszűrve a következtetéseket, okulva a hibákból.

— végül félévenként, évenként, az őrszolgálat szakaszértekezletén vagy az állományértekezleten. Itt helyes, ha az őrzparancsnok személyekre bontva, alapos, részletező értékelést ad, valamint megállapítja az elért eredményeket, meghatározza az elérendő célokat és kijelöli a fejlődés ütemét meg irányát.

A beosztottak tevékenységének reális, szubjektív elemektől mentes értékelését az időközi ellenőrzések tárgyilagossága és következetessége biztosítja. Figyelembe kell venni azt a körülményt is, hogy a közösség előtti értékelés pedagógiai jelentősége nem csekély. Ugyanakkor az őrzparancsnoknak időt kell szakítania arra, hogy beosztottjaival négszemközt is elbeszélgessen. Erre különösen akkor van szükség, amikor a testülethez új, fiatal munkatárs kerül. Az ő munkáját gyakrabban kell értékelni, tudatosan támogatva beilleszkedését, szakmai fejlődését.

Az értékelés valamennyi formájával, de legalább a személyes elbeszélgetések során, lehetővé kell tenni, hogy a beosztott kifejtse véleményét, előterjessze javaslatát. Alkotó jellegű véleménynyilvánításra leginkább a szakasz-, illetve állományértekezleteken van lehetőség, de a demokratizmus más jellegű fórumoktól sem idegen. A felvetésekre az arra illetékes előjárónak, hatáskörében pedig az őrzparancsnoknak feltétlenül reagálnia kell. A beosztottat vagy meg kell dicsérni, vagy el kell marasztalni, a huzamosabb időn át kiemelkedő munkát végzőket pedig fel kell terjeszteni magasabb elismerésre. Hiba, hiányosság vagy mulasztás

esetén viszont — annak súlyától függően — az őrparancsnoknak figyelmeztetnie kell beosztottját, vagy fegyelmi eljárást kell kezdeményeznie vele szemben. A fegyelmi eljárás alapjául szolgáló cselekménnyel azért is foglalkozni kell, hogy mindenki levonhassa belőle a szükséges következtetéseket, hogy ezzel is megelőzzük a hasonló cselekményeket.

Az utóellenőrzések fontosságáról

Az ellenőrzések nyomán feltárt hiányosságok megszüntetésére kiadott intézkedések végrehajtásáról ún. utóellenőrzéssel kell meggyőződni. Az erre szánt percek nem szabad elfecsérelt időnek tekinteni, mert a rendszeres és következetes utóellenőrzés erősíti a szolgálati fegyelmet. Az őrparancsnok ne elégedjen meg a hibák, hiányosságok megállapításával, hanem utasítsa az ellenőrzöttet, hogy szüntesse meg azokat. Ha célszerűnek tartja, határozza meg a korrekció, a helyreigazítás módját és idejét is.

Az utóellenőrzés formáját tekintve lehet személyes ellenőrzés, de történhet a beosztott beszámoltatásával is. Amennyiben az őrparancsnok úgy dönt, hogy a hiba kijavításáról maga fog meggyőződni (és ezt közölte is az ellenőrzöttel), akkor a dolog semmiképpen ne maradjon el. A kilátásba helyezett utóellenőrzés elmaradása rombolja az előjárói tekintélyt, komolytalanná teszi az ellenőrző tevékenységet. Nem várhat pontos munkát alárendeltjétől az a vezető, aki nem következetes. Természetesen az utóellenőrzéssel kapcsolatos megállapításokat is dokumentálni kell az Ellenőrzési naplóban — visszaulva az előző ellenőrzés témájára. Az ellenőrzési folyamatot akkor tarthatjuk befejezettnek, ha az utóellenőrzés tapasztalatai pozitívak, ha az ellenőrzött személy maradéktalanul elvégezte a rárótt feladatot.

*

Mint már említettem, nem volt céлом a biztonsági feladatok ellenőrzését minden oldalról áttekinteni, csupán megpróbáltam azokat az elveket és módszereket csokorba kötni, amelyek az őrparancsnoki ellenőrzések tervezésénél, végrehajtásánál, magasabb színvonalú teljesítésénél hasznosak lehetnek. Szerettem volna ötleteket adni a helyileg kialakult jó módszerek továbbfejlesztéséhez, és hozzájárulni a gyakorlatban alkalmazott elvek általánosításához. Hisz az őrparancsnoki ellenőrzések magasabb szinten való végrehajtása is elősegíti a biztonsági feladatok maradéktalan teljesítését, növeli a büntetésvégrehajtási intézetek biztonságát.

Máthé Zoltán